

Alexejev, Évert, Bruszilov és az 1916. évi nagy orosz hadisikerek.

*Hogyan vált ALEXEJEV tervéből BRUSZILOV támadása?*¹

Az 1916. év a világháború végzetes esztendeje volt. Amíg az entente-hatalmak, az előző év súlyos kudarcaiból okulva, szoros együttműködésre szánták el magukat s ezt úgy-ahogy meg is valósították, addig a központi hatalmak — a német és osztrák-magyar hadvezetőség közt lábra kapott áldatlan személyi ellentét következtében — egyenetlenek voltak: egymás elől elzárkózva más-más célokat hajszoltak, s ez természetesen erejük szétforgácsolásával járt. Falkenhayn a verduni molochnak áldozata az akkor még töretlen német küzdőképességet. Conrad pedig zseniálisan elgondolt dél-tiroli támadása kedvéért gyengítette talán a megengedhetőnél is jobban a Monarchiának oroszhadszíntéri védelmét, s így az itt nemsokára beköszöntő nagy válságnak egyik okozójává lett.

Kétségtelen, hogy Conrad 1916. évi haditerve súlyos kockázatot rejtett magában, mielőtt azt hadvezetőségünk csak a maga erejével, a német szövetséges közreműködése

¹ Források: A moszkvai hadtörténeti bizottságtól kiadott „*Strategische Studie über den Weltkrieg*“-nek *Klembovszki* egykori tábornok tollából származó V. és *Zajoncskovszki* volt tábornok írta VI. része, továbbá *Valentinov*: „*Verhandlungen mit den Verbündeten im Weltkrieg*” és *Balujev*: „*Die 8. Armee beim Durchbruch von Luck*” c., szintén orosz hivatalos kiadásban megjelent tanulmányok; mindnégynek a m. kir. Hadilevéltárban őrzött kéziratot német fordítása állt a szerző rendelkezésére. Felhasználta ezenkívül még *Bruszilov* tábornok emlékiratait („*Mémoires du général Broussilov. Guerre 1914—1918.*”), továbbá *Paléologue*: „*Am Zarenhof im Weltkriege*”, valamint a német hivatalos mű (Reichskriegsministerium: „*Der Weltkrieg 1914—1918*”) X. kötetének és az osztrák hivatalos mű (Kriegsarchiv: „*Österreich-Ungarns letzter Krieg*”) IV. kötetének idevágó részeit. Végül helyenként használt látta azoknak a forrástanulmányainak, amelyeket — az orosz nyugati és északi arcvonal 1916. évi hadműveleteivel kapcsolatban — német és osztrák-magyar hadműveleti iratanyagban is végzett. A továbbiak során idézetekben az egyes tanulmányokat és emlékiratokat a szerzőjük nevével, a két hivatalos művet pedig „német-“, ill. „osztrák mű“-nek fogjuk nevezni.

nélkül kívánta megvalósítani. Ám az orosz fővezérlet ezt a kihívást csekély figyelemre méltatta. Tervezésében üdvét másutt, a tágas térségű hadszínhely más részén kereste, s alábbiakban ennek magyarázata mellett éppen azokra a körülményekre óhajtunk fényt deríteni, amelyek az eseményeket végül mégis úgy rendezték el, hogy 1916 nyarán csakis a Polesie mocsárövezetétől délre indult igazán nagyszabású és nagyeredményű támadás és hogy ilyenmódon Conradnak, ennek a lángeszű, de kevésbé szerencsés hadvezérnek a sors mégis csak megfizetett a kihívásáért.

*

Folyóiratunk egyik előző számában szözszerinti fordításban ismertettük Alexejev tábornoknak, az orosz vezérkar akkori főnökének azt az emlékiratát, amelyet 1916 tavaszán, közvetlenül a Narocz tónál elszenvedett véres orosz kudarc után vetett papírra, s amely az ő akkori helyzetmérlegelését, valamint az ebből leszűrt hadműveleti tervét foglalja magában.² Ennek lényegét kiragadva, mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy Alexejev tudomása szerint az orosz haderő — csupán a szorosan vett küzdőket számítva — még mindig közel 700.000 főnyi, azaz több, mint 50 %-os fölényt bírt a központi hatalmaknak oroszhadszíntéri seregeivel szembeállítani; s hogy a veszteségek pótlása révén ennek a többi-letnek még némiképen növekednie is kellett.³

Alexejev, aki az orosz gondolkodásmódnak megfelelően a számbeli fölényt szerfelett értékelte,⁴ ezen a megállapításon kétségkívül igen megnyugodhatott; annál is inkább, mert hiszen egyszerre két okból is arra kényszerült, hogy hamarosan újabb nagyszabású támadást készítsen elő. A nyomósabbik ok nyilvánvalóan az volt, amelyet emlékiratában ő is önkéntelenül elsőnek említett: „Körülbelül egy hónap van még... addig az időpontig, amelyen a németek tavaly Riga és Schaulen környékén, majd ezt követően a Kárpátokban törték át arcvonalunkat“.⁵ Igen, ennek elébe kellett vágni. Mert az attól való félelem, hogy a kezdeményezést a németek újból magukhoz találják ragadni, lidércnyomásként ilte meg Alexejev gondolatvilágát.⁶ A Francia-és Angolországoknak tett az az ígéret, hogy az év közepére tervezett általános entente-támadás keretében az orosz haderő a maga támadását legkésőbb május végén szintén megindít-

² *Bialoskórski Ődön*: „Alexej tábornok 1916. április 4-i emlékirata“. (*Hadt. Közl.* XXXIX. évf. I—II. sz. 109—116. old.)

³ U. o. 111. old.

⁴ L. az id. dolg. utolsó bekezdésében (a 116. oldalon) mondottakat.

⁵ Id. dolg. 110. old.

⁶ L. id. dolg. „Mérlegelések védekezés esetére“ c. részében.

ja,⁷ ilyen körülmények közt persze nagyon kedve szerint való volt s támogató érvnek — hogy úgy mondjam — szinte kapóra jött.

A szövetségeseknek tett „ígéretre“ nézve mindenesetre meg kell jegyezni, hogy a márciusban tartott harmadik szövetségközi tanácskozáson csupán annyi történt, hogy a francia és angol kiküldöttek *nem ellenezték* az orosz megbízottnak azt a *javaslatát*, hogy az oroszok május elején, a nyugati hatalmak pedig május közepén indítsák meg a támadást. Az időpontok tekintetében végleges határozatot azonban nem hoztak és ezt a hiányt időközben sem pótolták.⁸ Alexejev emlékiratának ezirányú megállapításai tehát a célirányos önkénvességnek nincsenek egészen híjával. Viszont azt is meg kell engednünk, hogy végeredményben a szövetségesek sürgették aztán mégis ez „ígéret“ alapján az orosz támadás megindítását, amikor — május végén — az osztrák-magyar déltiroli támadás az olaszokat szorult helyzetbe hozta.

Fentiekkel nem akarjuk azt állítani, hogy Alexejev a szövetségközi megállapodásokat csak akkor tartotta meg, ha a pillanatnyi helyzet olyan elhatározásra bírta, amely a vállalt kötelezettségekkel amúgy is egy vágányon haladt. Azonban bizonyos az, hogy — pl. esetünkben is — nyugodtan túltette volna magát a vállalt kötelezettségeken, ha időközben úgy alakul a helyzet, hogy megtartásuk az orosz érdekeknek szögesen ellentmond. Mintegy kétévig tartó vezérsége idején ilyen magatartásra nem volt ugyan alkalma, de semmi okunk sincs azt hinni, hogy ő ebben a tekintetben az egészen általános szabály alól — bízvást mondhatjuk: egyedülálló — kivétel lett volna.

Meg kell itt még jegyeznünk, hogy a várható német támadás réme egészen váratlanul, 1916 februárjában bukkant fel Alexejev számításában és hihetőleg kémhírek adatai szolgáltatták hozzá a lényegében téves alapot.⁹ Az orosz fővezérségen ez az eshetőség azért okozott oly rendkívül súlyos gondot, mert — amint ez Alexejev ismertetett emlékiratából is kitűnik¹⁰ — a harántírányú összeköttetések hiányossága a nagyobbszabású átcsoportosítások lehetőségét igen nagy mértékben gátolta; olyannyira, hogy a főparancsnokság a megtámadott arcvonalrész megsegítését kellő időben meg-

⁷ Id. dolg. 110. old.

⁸ *Valentinov*: 111., 25.—26. és 129. old.

⁹ *Valentinov*: 115.—116. old. A német keleti főparancsnokot fűtötte ugyan a támadókedv, a szükséges erőt azonban — franciaországi elfoglaltsága miatt — a legfelsőbb hadvezetőség nem tudta rendelkezésére bocsátani.

¹⁰ Id. dolg. 112.—113. old.

oldhatatlannak tartotta. Már a Narocz tó körüli márciusi orosz támadás is a németek megelőzését célozta, gyors összeomlása miatt azonban ezt a célját nem tölthette be. Ezért kellett tehát sietve új támadást szervezni.

Miként márciusban, a döntő támadás színhelyét Alexejev most is a Polesietől északra eső vidéken kereste. Az emlékiratból ítélve azt hihetnők, hogy erre az orosz haderő adott csoportosítása készítette, összefüggésben a harántirányú közlekedésnek már említett nehézségeivel.¹¹ Ez kétségkívül igen fontos, talán a legfontosabb érv volt a főtámadás helyének megválasztásánál. Ámde nem az egyedüli. Kétségtelen ugyanis, hogy Alexejev — úgy, amint márciusban — most is a hadszíntér északi térfelét ítélte a nagyobb jelentőségűnek, egyrészt azért, mert a Berlint Szt. Pétervárral összekötő közlekedő vonalak itt vittek keresztül, másrészt pedig azért, mert az itt őrt álló németeket tartotta a veszélyesebb ellenfélnek, a rajtuk vehető győzelmet tehát döntőbb hatásúnak kellett ítélnie.¹²

Igen figyelemre méltó egyébként és Alexejev elhatározására is szemelláthatóan jelentős befolyással volt az egyes seregarcvonalak küzdőerejének viszonylása a szemközt álló ellenfelük küzdőerejéhez. Alexejev tudomása szerint — s ez a valóságot elég szorosan megközelítette — ez a viszony április közepén a következőképpen festett: az északi arcvonal 226.000 főnyi többlettel ellenfelénél több, mint kétszerre volt erősebb; a nyugati arcvonal erőttöbblete 334.000 főnyi, azaz ereje az ellenfelének még mindig majdnem kétszerese volt; végül a délnyugati arcvonal fölénye, 71.000 fővel, már az egyötödnek is alatta maradt.

Íme, ezek azok a kiemelkedőbb megfontolások, amelyek az orosz főparancsnokság 1916. évi nagy támadási terve felépült, ha Alexejev emlékiratának gondolatmenetét vesszük alapul és ezt összevetjük még egynehány másik orosz és német forrás tanúságtételével. Magának a tervnek a lényegét a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A főtámadásra a nyugati arcvonal hívatott. Ehhez módjában áll, mintegy hatszoros helyi fölényt érvényre juttatni. Támadásának helye Molodeczno—Smorgon tájéka, iránya Vilno. (Vilna). 2. E főtámadás bevezetéséül, mintegy az ellenség figyelmének és erejének lekötésére, az északi arcvonal nehány nappal előbb Rigánál kezdjen támadást Mittau irányában. Hozzávetőleg ötszörös helyi fölényvel léphet fel. 3. *A délnyugati arcvonal tüntetésekkel vonja magára az el-*

¹¹ Lásd id. dolg. 115. old. („Mérlegelések támadás esetére“ 1. bek.) és 112. old. („Mérlegelések védekezés esetére“ 2. bek.)

¹² *Zajoncskowszki*: 7 old.

*lenség figyelmét és álljon készen arra, hogy mihelyt a másik két arcvonal már tért nyer, Rowno körül maga is támadásba mehessen át.*¹³

Amint tehát látjuk, Alexejev tábornok Bruszilov sereg-arcvonalának, az orosz délnyugati arcvonalnak az 1916 nyarára tervezett nagy támadás keretében egészen mellékes, harmadrangú szerepet szánt. Ha ezt a tervet valóban így hajtják végre, talán az osztr.-magyar keleti arcvonalnak 70 zászlóaljjal történt gyengítése sem bosszúlja meg magát és Conrad kockázatvállalása elnyeri a történelem igazolását. Ámde nem így történt.

*

A régi orosz hadseregnél dívó szokásnak megfelelően Alexejevnek először is az érdekelt arcvonalparancsnokokkal kellett tervét megvitatnia. Ebből a célból április 14-ére Mohilewbe, a cári főhadiszállásra haditanácsot hívott egybe. A haditanácsot a kitűzött időben meg is tartották s azon a következő személyiségek vettek részt: Kuropatkin tábornok, az északi, Évert tábornok a nyugati, valamint Bruszilov tábornok a délnyugati seregarcvonal parancsnoka, mindegyikök a maga vezérkari főnökével: továbbá Ivanov tábornok, a délnyugati arcvonal nemrég felmentett parancsnoka, most cári főhadsegéd, Suvajev tábornok, hadügyminiszter, Mihájloviics Szergej nagyherceg tábornok, a hadbavonult tüzérség szemléelője, s végül Alexejev tábornok, a vezérkar főnöke. Az értekezleten a cár elnökölt.

Miután Alexejev tábornok összes megfontolásait, valamint hadműveleti tervét emlékirata alapján a jelenlévőkkel megismertette, az arcvonalparancsnokok a hallottakhoz állást foglaltak. Kuropatkin, majd utána Évert tábornok is, lényegileg egybehangzóan azt fejtegették, hogy a német állások rendkívül erősek, ezért semmi remény sincs arra, hogy az áhított áttörés sikerülhessen: különösen addig nem, ameddig az orosz haderő tüzérségi felkészültsége erre a célra elégtelen. Véleményük szerint a készség nélkülözhetetlen mértékét a német szervezet adta volna. Olyan nagyarányú fejlesztést azonban, hogy ezt elérjék, a jelenlevő hadügyminiszter semmiképp sem ígérhetett, s így Évert és Kuropatkin a leghatározottabban ellenezte a támadást és azt hangoztatta, hogy abból csakis óriási kudarc válhatik.¹⁴

Egészen kétségtelen, hogy ezen az állásfoglaláson annak a vereségnek a hatása érzik, amelyet az orosz 2. hadseregnék még csak pár hete a Narocz tó mellékén kellett elszenvednie.

¹³ Lásd id. dolg. 113.—115. old.

¹⁴ *Bruszilov*: 184—186.; *Klembovszki*: 16.—18. old.

E mellett azonban nem szabad szemelől téveszteni azt a sajátos lelkeséget sem, amely az orosz haderő akkori magasabbrangú vezetőinél szinte általánosan feltűnik, s amelyet talán legtalálhatóbban kicsinyes pozícióföltésnek mondhatnánk. Ám bár lehet, hogy ez csak egyik összetevője a szóbanforgó különös lelki beállítottságnak. Mindenesetre jellemzőnek tartjuk ebben a vonatkozásban azt a beszélgetést, amely — Bruszilov feljegyzései szerint — éppen a mohilewi haditanácsot közvetlenül követően közte és „egy ott jelen volt magasrangú tábornok” közt folyt le, s amelynek során ez az utóbbi személyiség megrökönyödésének adott kifejezést a fölött, hogy Bruszilov — ellentétben a másik két arcvonalparancsnokkal — minden áron támadni akart. Bruszilov! Akinek pedig Alexejev elgondolása alapján csak tűntetni, várni és mindössze a nyugati arcvonal esetleg sikeres előrejutásához csatlakoznia kellett volna! „Quelle idée de vous exposer à d'énormes désagrémens! Vous pouvez être relevé de votre commandement et perdre l'auréole militaire que vous avez réussi à acquérir. A votre place, j'aurais tout fait pour être dispensé d'opérations offensiv: dans l'état actuel des affaires, elles ne peuvent que vous mener à vous rompre le cou, et ne vous rapporteront aucun profit”.¹⁵

Hát ez az: a felmentéstől, a dicsőség elvesztésétől, a nyaktöréstől való állandó rettegés; ez az, amivel az akkori orosz tábornoknál lépten-nyomon találkozunk. Vajjon a sajátos népi karakter passzivitásának, egy beteg társadalom egyensúlytalanságának, avagy az egykori orosz katonai vezetők hiányos képzettségének önkéntelen kivételése ez? Avagy tán inkább mindhárom jelenségnek esetenként változó arányú elegyedése nyilatkozik meg benne? Ám akár-hogy áll is ez a dolog, egy valami bizonyos: az, hogy ebből a nyomasztó keretből ragyogó fénnel emelkedik ki az olvan férfiasan elszánt és kemény jellem, aminőnek ez alkalommal és máskor is Bruszilov mutatkozott. Amilyen büszkén felelt az őrajta sajnálkozó tábornoktársának, mondván, hogy sohasem a maga előnyét nézte, hanem mindig csak a kötelességét és hazája érdekeit, ugyanolyan acélos lélekre és egyben emelkedett szellemre vallóan beszélt magán a vezéri értekezleten is. Mindenekelőtt előékenyen elismerte mindazt a nehézséget, amelyet Évert és Kuropatkin is felhozott a támadás tekintetében. Különösen az anyagi felkészültség hiányosságát maga sem akart szemet húyni. Mindamellett a támadást ajánlotta, mert nézete szerint az orosz haderő nyomasztó számbeli fölényének érvényesülnie kellett, hacsak a külső vonal elvének megfelelően az ellenséget mindenütt egyidőben

¹⁵ *Bruszilov*: 188. old.

megtámadják, megfosztva őt ezzel fejlettebb közlekedési lehetőségeinek óriási előnyétől. Ehhez képest ő maga is a másik két arcvonallal egyidőben akart támadni, már csak azért is, mert — amint mondotta — pompás szellemmel telített csapataitól nem kívánhatja, hogy szerencsésebb bajtársaik támadásának tétlen szemlélői legyenek. „Még ha semminő eredményre sem lenne reményem, akkor sem elégedném meg csupán az ellenség lekötésével, hanem támadásommal legalább tartalékainak egy részét magamra kell vonnom, hogy így Évert és Kuropatkin dolgát megkönnyítsem.”¹⁶

Megint csak a sajátos orosz viszonyok ütköznek ki abból a válaszból, amelyet erre, az ottani levegőben bizonyára idegenül csengő érces beszédre Alexejev tábornok adott. Nem hogy örömmel üdvözölte volna a tettekre készséget, ellenkezően: szinte elijeszteni igyekezett Bruszilovot; lehet, csak azért, hogy a „nagytróró” alvezérnek erősítés iránti esetleges kívánságait már jóelőre elhárítsa. Figyelmeztette tehát, hogy sem csapatot, sem lövészt nem kaphat már többet, erről ne feledkezzenek meg. De Bruszilovnak nem kellett az erősítés; ilyet — mint mondá — nem is kért, hiszen ő akar segíteni a többin, azok dolgát akarja megkönnyíteni. Így már Alexejevnek sem volt ellenvetése, de Évert és Kuropatkin is engedni kényszerültek, s bár elvi fenntartásokat hangoztattak, de a támadó feladatot elvállalták.^{16a}

*

Itt érdemes egy pillanatra megállni és felvetni a kérdést: miben leli magyarázatát az a környezetéből annyira kiütköző férfias eltökéltség és támadókészség, a felelősség vállalásának az a szeretete, amely vezértársaival ellentétben Bruszilovnál oly üdén és csorbítatlanul jelentkezik. Egyénisége volt-e oly egészen más, mint vezértársai legtöbbjének, avagy a körülmények különbözősége okozta a magatartásukban észlelhető különbségeket?

A világháború történetének egyik közkézen forgó magyarnyelvű pompás összefoglalása Bruszilov töretlen támadókedvét azzal magyarázza, hogy mind ő, *mind arcvonala*nak csapatai az előző évi nagy visszavonuláson is átmentették s azóta is megtartották a főlénynek azt az erőt adó érzését, amelyre az osztrák-magyar csapatok irányában még a háború első idejében szert tettek.¹⁷

Ó igen, minden bizonnyal olyan magyarázat ez, amelyet figyelemre kell méltatni. Ámde nem szabad azt hinni, hogy vele a problémát maradéktalanul megoldottuk. Sőt! Úgy vél-

¹⁶ Bruszilov: 186.—187., Klembovszki: 17. old.

^{16a} Bruszilov: 187., Klembovszki: 17. old.

¹⁷ Julier: „A világháború magyar szemmel“ 172. old.

jük, hogy az említett fölény-tudatnak csak egészen mellékes, mintegy támogató szerepet szabad tulajdonítani és ennek a felfogásnak igazolásául rá akarunk mutatni arra a sokatmondó tényre, hogy Bruszilov tábornok saját hadseregparancsnokai, olyan négy magasrangú tábornok tehát, akik lényegében ugyanazoknak a nagy lelki élményeknek voltak a részesei, mint Bruszilov maga, éppenséggel nem lelkesedtek a támadás gondolatáért, s ketten közülök (Kaledin és Scerbacsev), amikor Bruszilov Mohilevből hazatérve összegyűjtötte őket és tervét eléjük tárta, határozottan ellenezték azt. Velük egy véleményen volt a IV. lovas hadtestnek szintén jelenlevő parancsnoka, Gillenschmidt tábornok is.¹⁸ Bruszilovnak minden rábeszélőképességére, diplomatikus ravaszságára, sőt erélyére szüksége volt, hogy fenntartásainak és aggodalmaiknak elejtésére bírassa őket.^{18a}

Egyébként Ivanov tábornok, Bruszilovnak még csak néhány hete felmentett elődje, épp oly kevés támadókedvet mutatott, mint a most megnevezett négy hadseregparancsnok.^{18b} s úgy látszik a hadtestparancsnokok meggyőzése is szükséges volt.^{18c}

Végül úgy hisszük, az érem másik oldalán Ragoza tábornok állásfoglalása ismét csak a mi álláspontunkat erősíti, ha negatív módon is. Ragoza tábornok annak a *nyugati* arcvonalbeli orosz hadseregnek volt a parancsnoka, amelynek a Smorgonnál tervezett főtámadást kellett volna végrehajtania. Mint később hallani fogjuk, Évert állandóan halogatta ezt a támadást s végül is a szembenálló *németek* rettentő erejére meg még egy s másra hivatkozva, ennek a támadásnak az elejtését nyíltan is szorgalmazta. Ugyanakkor Ragoza, Bruszilov bizalmasa és ennél fogva valószínűleg hozzá hasonló fából faragott férfiú, azt írja Bruszilovnak, hogy „előkészületei kiválóak, s szilárd a meggyőződése, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel kétségtelen győzelemre számíthatott volna.”^{18d}

Íme: a magabízó természet a németektől sem fél, a csüggeteg pedig az osztrák- magyar csapatok ellen sem mer támadást kezdeni. Ezekután úgy véljük, hogy Bruszilov töretlen támadószellemének a magyarázatát sokkal inkább az ő sajátos, környezetéből messze kimagasló lelkiségében kell keresnünk, mintsem külsőséges körülményekben és esetleges hatásokban.

*

¹⁸ Klembovski: 22. old.

^{18a} V. ö. Bruszilov: 189.—194. old. és Balujev: 21. old.

^{18b} Bruszilov: 180. és 182. old.

^{18c} Balujev: 21. old.

^{18d} Bruszilov: 211. old.

E rövid kitérő után térjünk vissza a mohilewi tanácskozáshoz. Miután ott a kényszerű készségnek Bruszilov teremtetette légkörében a nehéz elvi kérdés végre eldőlt, a közelebbi körülményekre nézve aránylag könnyű volt már meg egyezni. Nagyjából alkalmazkodva Alexejev kívánságaihoz, az arcvonalparancsnokok vállalták, hogy előkészületeiket május 14-ig általánosságban bevégzik és a követendő támadási irányok, az erősoportosítás főbb szempontjai stb. tekintetében ugyancsak alávetették magukat az Alexejev emlékiratában lefektetett elgondolásnak.¹⁹ Az ekként létrejött meg egyezés után az orosz fővezérség immár kiadhatta támadási rendelkezéseit. Ezt az ápr. 24-én kelt parancsában meg is tette, még pedig a mohilewi megállapodáshoz képest, az április 4-i emlékirat irányvonalait követve. A támadás megkezdésének idejét és rendjét azonban ezúttal még nem szabta meg a fővezérség, hanem ezt parancsában későbbre ígérte, nevezetesen 7—10 nappal a támadás szándékolt napját megelőző időpontra.

Számos, a mi szempontunkból mellékes részletet elhagyva, összefoglalóan csak annyit legyen szabad erről az intézkedésről megállapítanunk, hogy a jelek szerint az orosz fővezérségen változatlanul óhajtották ugyan a támadás minél előbbi megindítását, ámde abból a tényből, hogy a támadás idejét még csak hozzávetőleg sem mérték megszabni, arra kell következtetnünk, hogy a mértékadó személyiségek szemmel láthatóan nélkülözték a meggyőződés biztonságát, abban a tekintetben, hogy az akaratuk elé tornyosuló nehézségek leküzdéséhez elegendő eréllyel és határozottsággal lesznek képesek fellépni.

Valóban komoly nehézségek merültek fel már a kezdet kezdetén. Még a mohilewi tanácskozás előtti napokban olyan hírek érkeztek Franciaországból, amelyek a franciáknak Verdun körül elszenvedett nagyarányú veszteségciről adtak számot és ezzel kapcsolatban a francia, ettől függetlenül pedig az angol támadásra készülésnek előreláthatóan számottevőbb elhúzódnását harangozták be. Alexejev kénytelen-kelletlen már ekkor számításba vette egy több hetes halasztásnak esetleges elkerülhetetlenségét.²⁰

Évert és Kuropatkin állásfoglalását, valamint annak kényszeredett megváltozását, a mohilewi haditanácsról adott fentebbi beszámolónk során már volt alkalmunk megismerni. Hogy ez a két orosz főtábornok mennyire az ottani légkör erkölcsi nyomásának engedett csupán, mutatja az, hogy onnan kikerülve rögtön megtalálták régi önmagukat és a támadás tervének újra gáncsot kezdtek vetni. Évert még az

¹⁹ Ez utóbbit lásd fentebb, a 65. oldalon.

²⁰ *Klembovszki*: 16., *Zajoncskowszki*: 9., *Balujev*: 93. old.

április 24-i támadási parancs kiadása előtt visszatért arra a teljesíthetetlen követelésre, amelyet a lövészerellátmány szertelen növelése érdekében már Mohilewben felvonultatott a főparancsnokság támadó szándéka ellen. Alexejev — mint tudjuk — Évertnek ezen a „visszaesésén“ az ápr. 24-i intézkedésében túltette ugyan magát, ám a támadás időpontját — miként azt már hangsúlyoztuk — nem merete még kitűzni s ezzel önkéntelenül is határozatlanságáról tett tanúbizonyságot.

Legyen szabad ezzel kapcsolatban megjegyeznünk, hogy szerény véleményünk szerint sehol másutt annyira nem lett volna arra szükség, hogy legalább körülbelüli, de mégis határozott utalás történjék az ilyen parancsban arra, hogy a támadás megkezdésével az előkészületek befejezésére kitűzött időpont után okvetlenül *hamarosan* számolni kell — mint éppen az egykori orosz hadseregben. Alexejev hibájául kell felrónunk, hogy intézkedéséből ez hiányzik. A 7—10 nappal a támadás szándékolt időpontjánál előbbre ígért újabb rendelkezés ilyen értelmű határozott figyelmeztetésnek nem vehető, hiszen a megindulás várható időpontját teljesen homályban hagyja, s e parancs szerint elvileg még az is lehetséges, hogy a fővezérség a támadás esetleges elejtéséig már eleve sem rekeszti ki mérlegelési köréből. Aligha tévedünk, ha annak a véleményünknek adunk kifejezést, hogy az amúgy is lanyha Évertre és Kuropatkinra ez a kevésbé szuggesztív parancsadás bajosan lehetett serkentő hatással. És habár tagadhatatlan, hogy a támadási előkészületek mind a nyugati, mind az északi arcvonalon megindultak, a jelek szerint igen vontatottan haladtak. Nem akarunk ennek a kérdésnek részletesebb tárgyalásába bocsátkozni, mert vizsgálódásunk célját tekintve ez számunkra ezúttal úgy sem bír elsőrendű fontossággal. Csak mellékesen jegyezzük meg tehát, hogy a nyugati és északi seregarcvonal előkészületeinek haladására, ill. azok elhúzódnására vonatkozóan orosz forrásainkban felvilágosításokat hiába keresnénk. Egy-két következtetésre ugyan alkalmas, de szinte akaratlan elszólásnak tetsző megállapítást nem tekintve,²¹ itt úgyszólván egyedül a német felderítés és hírszerzés szolgáltatta adatokra és az azokon épülő háború utáni német kombinációkra vagyunk utalva. A lényeges azonban a mi szempontunkból mindenestre az, hogy a támadásra készülést — legalább is a főtámadásra szánt nyugati arcvonal — nemcsak, hogy május 14-ére, de Évert tábornok megnyilatkozásai szerint ennél jóval későbbi időpontban sem bírta még befejezni.²²

*

²¹ Pl. *Zajoncskovszki*: 26. old.

²² *Zajoncskovszki*: 26. old.

Május közepén még javában folytak tehát a nagy orosz támadás előkészületei. S ha az előzményekből, valamint a későbbi fejleményekből helyesen következtetünk, Alexejev — ismerve embereit — alighanem titkolt aggodások közepe tette várta az idő múlását és remélte, hogy az előkészületek befejezését talán mégis csupán csekély késedelem odázza majd el. Ugyanakkor Ęvert és Kuropatkin mozgásba hozták ugyan hadseregeik gépezetét, általában a fővezérség tervei-nek irányában, ámde meggyőződés és lélek nélkül, s maguk-ban azon törték a fejüket — főként Ęvert —, hogy a döntést kereső támadás kockázatától mikép mentesülhetnének.²³ A három arcvonalparancsnok közül csakis Bruszilov vette igazán komolyan és végezte valóban odaadással a dolgát.

S miközben így múlt az idő, bekövetkezett az a történelmi esemény, amely külső kiinduló pontjává lett Alexejev tervei felborulásának. Május közepén megindult az osztrák-magyar déltiroli támadás, s ennek jelentős kezdeti sikere a felelős olasz tényezőknél a segítségre utaltság érzését kel-tette. Ismételten és különböző úton, a többi közt nyugati szövetségeseik közvetítését is felhasználva, sürgetően kérték az általános orosz támadás mielőbbi megindítását. Alexejev, érezve a rajta kívül álló körülmények hátráltató erejét, igen agyafúrt, valójában persze semmitmondó válasszal igyekezett elsőbb is egy kis időt nyerni, végül azonban a szövetségesekek az ő saját egyéni óhajtsáival is nagymértékben egyező kívánsága mégis csak cselekvő közbelépésre bírta.

Az a szinte belső hasadtságra valló, következetlen és hol kapkodó, hol bénultan tehetetlennek látszó magatartás, amely-et Alexejev ezekben a napokban tanúsított, annyira érdekes és tanulságos, hogy mulasztást követnénk el, ha ezzel kapcsolatban csupán egyetlen rövid reá utalással elégednénk meg. Haladjunk ezért most végig a fejlődésnek azon a keserve-s útján, amelyen az olaszoknak adandó segítség ügye megvalósulásához ért.

Május 19-én gróf Ruggeri tábornoknak, a mohilewi olasz katonai megbízottnak, Alexejev kifejtette, hogy a kért tehermentesítő támadás megindítását függővé kell tennie mindenekelőtt a cár hozzájárulásától, ez utóbbi azonban éppen a déli Besszarábiában volt szemleúton: továbbá egy Brusszilovtól erre vonatkozóan állítólag már bekért jelentés-

²³ Kuropatkin az 1904—5. évi orosz-japán háború ismert csata-vestője. A világháborúban 1915-ben fogadták el felajánlkozását és előbb egy hadtest, később egy hadsereg vezetését bízták rá, míg végül aránylag hamarosan az északi seregarcvonal élére került. 1916. tavaszán vég-zett tevékenységéről forrásaink úgyszólván egészen hallgatnak. Később azonban oly elégtelenül működött, hogy már ez év augusztusában meg-int felmentették. Szerepe egyébként minket csak mellékesen érdekel.

től, egy még végrehajtandó átcsoportosítástól, s végül még elengedhetetlen anyagpótlásoktól is. S mindezt azért, mert az orosz támadást eredetileg egy későbbi időpontra tervezték (!).²⁴

Nem figyelemre méltó-e, hogy ugyanaznap Paléologue, Franciaország szentpétervári nagykövete, amidőn az orosz külügyminisztériumban az olasz segélykérés szószólójaként jelentkezett, itt azt a felvilágosítást kapta, hogy „a nagy támadást június elejére tervezik, az előkészületeket Alexejev tábornok teljes erejéből sietteti. . . . A hadműveleteket Bruszilov tábornok fogja vezetni.”²⁵

Nem hihetjük, hogy ezt a felvilágosítást a külügyminisztérium illetékes tényezője egyszerűen csak a maga feje után merte volna adni, anélkül, hogy az orosz fővezérrel, végeredményben tehát Alexejevvel előzetesen a feleletben meg ne állapodott volna. Úgy látszik tehát, hogy Alexejev, miután előbb sikerült a segélyadás ügyében a döntést bizonytalan ideig elodáznia, még ugyanazon a napon kénytelen volt a külügyminisztériumnak olyan közlést tenni, amely egyértelmű a határozott és aránylag rövid lejáratú kötelezettségvállalással.

Mármost fontoljuk meg, hogy ez a kötelezettségvállalás voltaképp tökéletesen megegyezett Alexejevnek azzal az áprilisi 4-i emlékiratában kifejtett és megokolt szándékával, hogy a támadást minél előbb megindítsa. Bruszilovról is tudhatta, hogy nála aligha kell e tekintetben nehézségekkel számolnia. Mégis mit tett Alexejev? Még négy egész napig habozott, s csak azután tett végre előkészítő lépéseket a 19-én tett ígéretének beváltására, miután az olaszok május 22-én és 23-án újból, egyszerre több úton is, nyomatékkal sürgették

²⁴ Osztr. hiv. mű IV.—562. Miután az Alexejev és Ruggeri közt 1916 május 19.-én lefolyt beszélgetésre nézve a rendelkezésünkre álló orosz forrásokban közelebbit nem találtam, még 1956-ban érdeklődtem a bécsi Kriegsarchivnál, hogy az erre vonatkozó értesülései milyen orosz forrásból származnak. A kívánt felvilágosítást a Kriegsarchiv nem tudta megadni. Mindamellet az osztrákok előadását átvettem, mert az annyira részletező, hogy légből kapott semmiképp sem lehet. Ha viszont az oroszok ezt a szabadkozást, amely nekik végül is nem válik dicsőségükre, megörökítették, valószínűnek vehetjük, hogy a szóbanforgó beszélgetés valóban végbement és úgy ment végbe, ahogyan azt lefektették; ezt annál is inkább hihetjük, mert hiszen az orosz fővezérnek ez a negatív állásfoglalása négy nappal később már teljesen idejét múltá.

²⁵ *Paléologue*: II.—122. Hogy kitől származik ez a közlés, azt nem mondja, de ismerte a diplomáciai szokásokat, csak a külügyminiszter, vagy annak meghatalmazott helyettese lehetett az illető. Ehhez még megjegyezni kívánjuk, hogy sehol sem találtuk annak megerősítését, hogy Bruszilovot május 24.-e előtt a támadás közeli megindítására vonatkozó állásfoglalásra, ill. jelentéstételre felszólították, avagy erre vonatkozólag valaminő parancsot kapott volna. Lásd erre nézve lejjebb.

az orosz támadás megindítását. Ekkor, május 24-én végre megkérdezte Bruszilovot, mennyi idő múltán bírná támadását megindítani, *s minő eszközök rendelkezésére bocsátását kéri ehhez.*²⁶

... Minő eszközök rendelkezésre bocsátását kéri...“ Jól értsük meg: ezt Alexejev kérdi Bruszilovtól! De hogyan? Hát nem Alexejev volt-e az, aki április 14-én komoly figyelemzetéssel intette Bruszilovot, eszébe ne jusson arra gondolni, hogy magakereste támadásához a fővezérségnek bármilyen segítségét várja?! S most mégis ő az, aki majdnem hogy felkínálja ezt a segítséget; amikor pedig csupán arról van szó, hogy a Bruszilov kívánta támadást Bruszilov valóban megindítsa. Önkénytelenül azt kérdi az ember: vajjon csakhogyan őszintén kínálta-e fel Alexejev ezt a segítséget?

Amikor Bruszilov a feltett kérdésre azzal válaszolt, hogy immár bármikor, egy héttel a parancs vétele után támadását megkezdheti, — ha felhát most parancsot kap rá, csapatai június 1-én megindulhatnak — és segítségként csupán némi tüzéségi lövészert, meg egy hadtestnyi erősítést kért, Alexejev *a hadtest miatt azonnal ellenkezett és átcsoportosítást ajánlott* Bruszilovnak.²⁷ Ez persze tetemes időveszteséggel járt volna.

Hallva ezt, fel kell vetnünk a kérdést, mi indította Alexejevet arra, hogy Bruszilovnak olyan segítséget kínáljon, amelyet megadni úgy sem volt hajlandó. Holott a Mohilewben történtek után igazán könnyen mellőzhetne volna ezt a játékot, ha csak — rejtett céljai nem voltak vele.

Nem akarunk itt arra az egyébként érthetően felmerülő gyanúra bővebben kitérni, hogy hátha Alexejevnek magának sem volt komoly szívügye a támadás, de mint a hadműveletek legfőbb irányítója, nem zárkozhatott el a támadást követelő elvi megfontolások elől: viszont nem bánta volna, ha „terveit“ alvezérei elgáncsolják. Orosz viszonylatban ez ugyan nem egészen képtelen feltevés és sok olyan momentumot felhozhatnánk, amelyek az adott esetben is ezt a látszatot erősítik. Ámde olyan súlyos érv szól ugyanakkor ellene, amely minden ellenkező okoskodást leront, s ez az, hogy Alexejev tényleg nem szünt meg Évertet a főttámadás megindítása érdekében sürgetni és szorítani, mindaddig, amíg — jó sokára — végül mégis belátta, hogy ennek a tábornoknak eltökélt passzívításával sehogy sem bír. És itt nem szabad szem elől téveszteni, hogy a délnyugati arcvonal akkor már régen sikert sikerre halmozott, amikor Alexejev még mindig Évertet szerette volna rábírní a neki szánt főttámadás végrehajtására.

²⁶ *Klembovszki*: 18—19., *Bruszilov*: 205. old.

²⁷ *Klembovszki*: 19. old.

Amikor tehát a fentebb szóvatett lehetőséget elvetve, keressük Alexejev különös magatartásának magyarázatát, mindenekelőtt meg kell állapítanunk a következőket:

Kétségtelenül igaz az, hogy Bruszilov és Alexejev közt a harcászat egyik alapvető kérdésében áthidalhatatlan elvi ellentét állt fenn. Nevezetesen az ú. n. nagy támadás végrehajtását Alexejev a németektől kezdett, s az ő példájukra a franciáktól és angoloktól is alkalmazott, világháborús viszonylatban klasszikusnak mondható eljárást vallotta a helyesnek és egyedül célravezetőnek. Alexejev tehát kifejezett súlypontképzést követelt, vagyis egyetlenegy helyen törekedett komolyan az ellenség ellentállásának teljes legázolására abból a célból, hogy védővonalát áttörve, az átkarolására szabad szárnyat és általában a mozgóharchoz szabad teret hasítson. Egyetlen egy helyen kereste üdvét, mert úgy vélte, bármennyi crót von is össze ezen a helyen, soha sem lehet „eléggyé erős“. tehát nem engedheti meg magának azt, hogy erejét „szétforgácsolva“, több helyen készítsen elő komoly nagy támadást.

Ezzel ellentétben Bruszilov így vélekedett: Azt a 6—8 hétre terjedő roppant előkészületet, amely az ellenséges arcvonalnak áttörését az erre a célra kiválasztott arcvonalrészben elkerülhetetlenül megelőzi — ú. m. a tüzérség és a tartalékok összevonását, az új ütegek felvonultatását és belövését, a kellő mennyiségű lövészer felhalmozását, megközelítő árkok és ú. n. rohamállások létesítését stb. — lehetetlen az ellenség előtt teljesen titokban tartani s ezért az utóbbinak mindig bőven lesz ideje, hogy megfelelő ellenrendszabályokkal éljen. Ez a módszer — szerinte — nem is vezetett eredményre, csak ott, ahol a megtámadott fél a szükséges ellenrendszabályokat valamilyen oknál fogva megtenni elmulasztotta, amint az pl. 1915-ben Oroszország és a központi hatalmak viszonylatában történt.²⁸ Bruszilov tehát nem egyetlen helyen szervezett támadást, hanem — lemondva az elérhető legnagyobb erő-tömörítés előnyeiről — minden egyes hadseregének kötelességévé tette, hogy erejének teljes megfeszítésével mindegyik a maga támadását külön-külön előkészítse. Ekként az ellenfél nem tudhatta, hogy a három, vagy négy várható támadás közül melyik az igazi, s így nem állhatott módjában ez ellen megfelelően felkészülni. S habár főtámadó hadseregét Bru-

²⁸ Amikor Bruszilov ezzel kapcsolatban az akkori orosz állások kritikán aluli állapotáról, az oroszoknál a nehéz tüzérségnek majdnem teljes hiánjáról, meg főtámadó lövészer-hiányról stb.-ről ír. (191. old.), nemcsak túloz egy kissé, hanem kétségkívül egyoldalúságba esik. A központi hatalmak gyors előkészületei és Mackensen vezérezredes óvatossági rendszabályai is feltétlenül igen nagy mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy Oroszország akkor nem volt képes idejében a szükséges ellenintézkedéseket megtenni.

szilov már eleve erősebbre szabta a többenél, mégis elvben kész volt arra is, hogy ha esetleg valamely más hadseregnél előbb, vagy könnyebben érlelődne siker, azt kihasználva, erőfeszítéseit az elért sikernek a helyén egyesítse.

Alexejev ezt az eljárást, mint szerinte elhibázottat természetesen ellenezte és szinte bizonyos, hogy a május 24-i ravasz fogásával alkalmat kívánt találni arra, hogy a maga felfogásának irányában hathasson Bruszilovra; aminthogy — bár eredmény nélkül — azt meg is tette.

E mellett azonban Alexejevnek alighanem más célja is volt a Bruszilovnak kínált csalétekkel. Tudjuk, hogy Alexejev terve szerint a főtámadást a nyugati arcvonalnak kellett volna intéznie. Ehhez a tervéhez Alexejev ekkor még határozottan ragaszkodott. Erre egyébként később még visszatérünk. E szerint tehát Bruszilovnak előbb kezdett melléktámadását és Évertnek ehhez valamivel később csatlakozó főtámadását időben összhangba kellett hoznia. Más szóval azt az időközt, amellyel az előbbi utóbbiit megelőzhetette, észszerű határok közé kellett szorítani. Bruszilov legfeljebb 10—14 napi időközt vállalt.²⁹ Ámde Évert támadási előkészületei még nem haladtak annyira, hogy hadtesteit két hét múlva megindulhattak volna. Nincs ugyan határozott adatunk arra nézve, hogy Alexejev erről előzőleg meggyőződött volna, de — ismervé a magasabb törzsek közt szokásos érintkezést, amely az oroszoknál is egészen hasonló lehetett ahhoz, ami e tekintetben akár az osztrák-magyar, akár a német hadseregnél dívott,³⁰ biztosra vehetjük, hogy Alexejev annál is inkább megtette a szükséges tájékozódó lépéseket, minthogy kellőképen ismerte Évertet³¹ és tudhatta, hogy ilyen tekintetben nála óvatosság ajánlatos. Egyébként Alexejevnek kötelessége is volt idejében tájékozódni s így emberi számítás szerint vagy tudnia, vagy legalább is sejténie kellett, hogy Évert még nem kész a támadásra, hogy ennél fogva Bruszilov támadásával is várni kénytelen még; bármennyire is ellenére volt ez nemcsak és nem is annyira az olaszok miatt, mint inkább a saját maga szándékait és terveit tekintve.

Ami az utóbbiakat illeti, nem lehetetlen különben, hogy azok időközben már némi módosuláson mentek át. Jóllehet semmiféle adatunk sincs erre nézve, mégis lehetséges, hogy Alexejev május végén talán már nem félt annyira a központi hatalmak esetleges támadásától, mint ahogyan ettől még áprilisban tartott. A németek mindjobban elharapódzó támadá-

²⁹ *Bruszilov*: 205. old.

³⁰ Pl. *Bruszilov*: 203. és 204. old. (... Alexéiev m'invita à une conversation par fil direct".)

³¹ Még a háború előtti időből. Ekkor huzamosabb ideig volt közvetlen alárendeltje. Lásd erről *Bruszilov* 211. old.

sai Verdunnél, a franciák és angolok készülő támadása a nyugati hadszíntéren, amely a németek előtt egészen titokban úgy sem maradhatott, végül az osztrák-magyar déltiroli támadás ténye, mind olyan mozzanatok voltak, amelyek Alexejev aggodalmait csökkenthették. Ha ez csakugyan megtörtént, aminthogy tulajdonképen várni kellene, akkor még azt sem mondhatjuk, hogy a halasztás valami nagyon ellenére volt Alexejevnek.

A feladat tehát az ő szempontjából pillanatnyilag mindeenesetre az volt, elérni, hogy Bruszilov támadása még egy kis ideig késsen, anélkül, hogy ennek ódiuna a világ előtt akár ő rá magára, akár Évertre háruljon, mert mind önmagát, mind Évertet, hajdani előljáróját, kétségkívül meg szeretne volna ettől kímélni. Nehéz ügy. Hogyan fogjon hozzá? De hamar megtalálta a módját: egy kis ravaszsággal él. Bruszilov harcászati elveivel úgy sem ért egyet, tehát burkoltan kínál neki a támadás végrehajtásához erősítést, s ha Bruszilov lépre megy, akkor ő támadási tervének megváltoztatására joggal felszólíthatja. Ezzel aztán két legyet üt egy csapással: Bruszilovot ráveszi a néki. Alexejevnek tetszőbb támadási mód elfogadására s ugyanakkor időt is nyer, mert átcsoportosítás, tehát haladék nélkül az átállás sem lehetséges. A halasztás okát pedig nyilvánvalóan Bruszilovban, ill. az ő „egyéni” harcászati elgondolásában kell majd a világnak megtalálnia.

A fentebb felvonultatott néhány konkrétumot mindössze egy kevés pszichológiai megérzéssel kellett megtoldani, hogy átlássuk: Alexejev lelkében a szóbanforgó elhatározásnak valahogy a vázoltak szerint kellett megérlelődnie.

*

Egyszóval Alexejev cselet vetett Bruszilovnak. Ámde Bruszilov nem ment lépre. Előkészületeit nem borította fel, inkább lemondott a kért hadtestről és — megmaradva addigi terve mellett — kijelentette, hogy az előkészítés utolsó simításait azonnal folyamatba téteti, abból a célból, hogy egy hét múlva, azaz június 1-én már az ágyúi vehessék át a szót.³²

Alexejev most nehéz helyzetben volt. Bruszilovnak csak úgy engedhetett, ha lemond arról, hogy a fő-támadást Évert seregarcvonala intézze, vagy pedig nem igyekszik a két támadás közt összhangot tartani. Csakhogy sem az egyiket, sem a másikat nem tehetette. Egyfelől maga is ragaszkodott még Évert fő-támadásához, másfelől pedig Bruszilov, amikor ez önként vállalta a támadást. — még pedig akkor a fő-

³² Klembovski: 19. old.

vezérségtől is hangsúlyozottan: a melléktámadást, — ezt egyetlen egy feltételhez kötötte, ahhoz, hogy hadművelete nem marad még ideiglenesen sem elszigetelt. Ne felejtjük el, hogy Bruszilov Mohilewben a támadás kockázatának önkéntes vállalásával két habozó vezértársára olyan irányú erkölcsi nyomást gyakorolt, amely Alexejev szándékainak is megfelelt. Ezenfelül Bruszilov ezt a kikötést most hangsúlyozottan megismételte. Végül is — mit tehetett Alexejev egyebet — megadta magát sorsának és nem fedezte többé Évertet öntestével, de kiegyezésre hajló természeténél fogva olyan közbeeső megoldást keresett, hogy azért Évert se lássa túlságosan kárát, ha ugyan az ekként biztosított csekély haladékkal beérhette. Alexejev tehát egy, úgy lehet még ugyanaznap, kettejük közt folytatandó hughes-beszélgetésre hívta meg Bruszilovot s ennek során ha már nem több, legalább négy nap haladékra igyekezett őt rávenni. Ez azért szükséges — most már bevallotta — mivel „Évert még nem kész.”³³

Azt már persze nehéz megmondani, hogy Alexejev ezt a négy napot valójában úgy gondolta-e, hogy Évertnek ennyi idő elég lesz előkészületeinek befejezésére, avagy úgy, hogy rá tudja őt venni, hogy ürügyeit félretéve, négy napnál nem sokkal nagyobb halasztás után végre igazán megkezdje a támadását? Avagy esetleg így gondolta: négy napot bevall. a többit pedig Bruszilov, ha egyszer megindult, majd csak elszenvedi valahogyan; ő pedig (Alexejev) majd azon lesz, hogy ez a „többi” minél kevesebb legyen? Nehéz ebben a kérdésben találgatásokba bocsátkozni, de talán mégis az utóbbi feltevés látszik a legelfogadhatóbbnak.

Emberileg azt lehetne várni, hogy Alexejev talán megpróbálta ezt a haladékot Bruszilov előtt másként magyarázni, mint Évert késlekedésével: annál is inkább, mivel ilyen okok — ú. m. pl. az éppen távollevő uralkodónak fenntartott döntés joga stb. — játszhattak is csakugyan bizonyos másodrendű szerepet ebben a dologban. Azt, hogy Bruszilov Évertet jegyezte fel, mint a haladék okát, még akkor is meg lehetne másként magyarázni, ha ezt a valódi okot Alexejevnek sikerült volna Bruszilov előtt egészen elhallgatnia, vagy legalább is a többi érv mögé lehetőleg elrejtienie. De bármiképpen is történt a kettejük közti, fentebb ismertetett hughes-beszélgetés, bizonyosnak látszik, hogy a valódi ok csakugyan Évert, s ha Alexejevnek azt a szinte szánalmat érdemlő vergődését nézzük Bruszilov igaza és az Évert iránti figyelem és tekintet között, amelynek a legközelebbi napok történetében is

³³ *Bruszilov*: 203. old. „... il me priaît de commencer l'attaque non le 1-er juin, mais le 4 juin, parce qu'Évert ne pouvait commencer son offensiv que le 14 juin“.

még többször tanúi leszünk, akkor mindenesetre megerősödünk abban a véleményünkben, hogy Alexejev lépéseinek rugóit mélyebben kell keresnünk, mint holmi felületi, könnyen áthidalható jelenségekben; s bizonyára ott, ahol azt Bruszilov útmutatásával fentebb megtalálni véltük.

*

A szóbanforgó haladékba Bruszilov kénytelen kelletlen beletörődött, de — amint azt emlékirataiban hangsúlyozta, — azzal a szigorú kikötéssel, hogy „több késelem nem lesz.” Ezt szerinte Alexejev ünnepélyesen meg is ígérte.³⁴ Ezután Alexejev kikérte Miklós cár engedélyét a támadás megindításához, majd pedig május 31-én kiadta a főparancsnokság támadási intézkedését. E szerint az olaszok megsegítése céljából Bruszilovnak június 4-én „igen erős melléktámadásba” kellett kezdenie, míg Évertnek egy héttel később, azaz június 10-én kellett hozzája a főtámadással csatlakoznia.³⁵ Ezek persze az intézkedésnek csak azok a kiragadott részei, amelyek minket problémánk szempontjából közelebről érdekelnek. Annyi azonban mindenesetre kiviláglik belőlük, hogy a május 31-i támadási parancs az orosz fővezérségnek első, bizonyára még nem szándékos és nem is helyrehozhatatlan, de mégis az *első megtett* lépése abban az irányban, hogy *Alexejevnek az április 4-i emlékiratban lefektetett hadműveleti elgondolásából Bruszilov támadása*, még pedig egészen más koncepciójú támadása váljék. Ebbe az irányba terelték a dolgok fejlődését, mind Évert csökönnyös húzódozása a támadás kockázatától, mind Bruszilovnak felelősséget vállaló tetterkészsége.

*

Június 3-án, tehát egy nappal Bruszilov támadásának kitűzött kezdetét megelőzően, Alexejev az esti órákban a távirókészülékhez kérette Bruszilovot és megegyeztetett az ő támadóeljárása iránti mélységes bizalmatlanságára, majd pedig nagy nyomatékkal kérte Bruszilovot, halassza el a támadás megkezdését addig, amíg erejét megfelelően átcsopotortította. Maga a cár is ezt kívánja — mondotta Alexejev.³⁶

*

³⁴ *Bruszilov*: 203—204. old.

³⁵ A június 10-i dátum azért fontos, mert Bruszilov szerint (lásd a 76. oldalon) Alexejev előtte azzal érvelt, amikor a támadásának éppen négy nappal való elhalasztását kívánta, hogy Évert csak 14-én készül el. Itt alighanem Bruszilovnak vagy kivételesen nem állt már rendelkezésére az egykori beszélgetés szalagja (lásd emlékiratainak előszavát), vagy az abban foglaltakat, mint szerinte csupán ürügyül szolgáló momentumokat. emlékezet után helyettesítette — talán nem egészen precízen — a meggyőződése szerinti igazi okkal.

³⁶ *Bruszilov*: 204. old.

Itt közbevetőleg meg kell állapítanunk, hogy mind Bruszilov emlékiratai, mind Klembovszki tanulmánya csak egy olyan alkalomról tesznek említést, amellyel Alexejev a támadó eljárás kérdését előhozta. Ám mindegyikök más-más kísérő körülmények társaságában tárgyalja azt, úgy, hogy mindenképen azt kell hinnünk, két alkalommal került ez a kérdés szőnyegre, — s mi így is rekonstruáltuk fenntebb az eseményeket — azonban Bruszilov is, Klembovszki is ennek a két alkalomnak csak egyik-egyikéről emlékezik meg. Bruszilov a június 3-án végbement második ily beszélgetést örökíti meg, míg Klembovszki előadása határozottan arra utal, hogy ő a május 24-én esett, első ilyen irányú tárgyalásról ad számot,³⁷ hiszen minden kétségen felülállóan Alexejevnek azokhoz az e napon feltett kérdéseibe kapcsolja ezt a beszélgetést, amelyeknek legalább is egyikéről megfelelő helyen Bruszilov is említést tesz és amelyeknek — okvetlenül mindkettőnek — csakis még a fővezérség május 31-i parancsának kiadása előtt lehetett értelmük.³⁸ Ezzel kapcsolatban megakarjuk azonban jegyezni, hogy a hivatalos orosz kiadványok használatát felületességeik igen sokszor nehezítik. Két párhuzamos ilyen tanulmány összevetésekor bizony gyakran megesik, hogy meg kell állapítanunk: vagy az egyik, vagy a másik ténymegállapításai helytelenek, de az is lehet, hogy mindkettő hamis. Így pl. Zajoncskovszki az Alexejev és Bruszilov közt lefolyt május 24-i Hughes-beszélgetésről egyáltalán meg sem emlékezik. E helyett — Bruszilov május 25-i támadási rendelkezéseit mintegy a fővezérség május 31-i parancsainak folyamányaként kezelve^{38a} — azt állítja, hogy az előbbeninek kiadásával egyidejűleg Bruszilov (tehát felszólítás nélkül?) „egy hadtestnyi ... erősítést kért, azonban visszautasításban részesült.”^{38b} Se több, se kevesebb erről. Majd június 1-ére átugorva, azt halljuk a szerzőtől, hogy ezen a napon Alexejev mégis elhatározta, hogy a délnyugati arcvonalat egy hadtesttel megerősíti, még pedig az V. szibériai hadtesttel, *de egyúttal bírálta a délnyugati arcvonal erőeloszlását...* Ezután következik Alexejev ezzel kapcsolatos kifogásainak és tanácsának részletes ismertetése, majd így folytatja a szerző: „Ámde Bruszilov megmaradt eredeti elhatározása mellett.”^{38c}

Tehát se nem május 24-e, se nem június 3-a, hanem június 1-e? Semmiképen sem! Zajoncskovszki nyilván összezavarja a dolgokat, s feltevésünk szerint a 24-i beszélgetést

³⁷ V. ö. *Klembovszki*: 19.—20., valamint *Bruszilov*: 205.—205. old.

³⁸ Lásd 72. old.

^{38a} Lásd *Zajoncskovszki*: 17. old.

^{38b} Lásd *Zajoncskovszki*: 18. old.

^{38c} *Zajoncskovszki*: 19. és 20. old.

ismerteti igen hézagosan és — úgy lehet elkésett iktatási időpontjától megtevesztve — valódi kelténél néhány nappal későbbben, június 1-én. *Az orosz kiadványokat használva, gyakran érezzük, mily nagy baj, hogy nem ismerhetjük az eredeti orosz iratanyagot.*

*

Most pedig fel kell tennünk a kérdést: mi okozhatta utolsó pillanatban Alexejevnek ezt a meglepő közbelépését? A Bruszilov módszerei iránt táplált bizalmatlansága lett volna csakugyan annyira mélységes? Önmagában véve, ez talán nem lenne egészen lehetetlen, noha akkor inkább azt várná az ember, hogy ne éppen a legutolsó percig ingadozzék a fővezér a közbelépés meg a szabadjára engedés közt. Ha már Alexejev nem bírta május 24-én a dolgoknak tetszésével ellenkező fejlődését határozott tiltó rendelkezéssel megakadályozni, valahogy úgy érezzük, legkésőbbben a következő napon kellett volna a dolgokra visszatérnie (miután „egyet aludt rá”), ha csakugyan a maga benső ellenkezése vitte erre a lépésre. Ámde éppen ez az, amit nem hiszünk. Az e percben kifejtett lélektani megfontolásainkhoz az alább ismertetett külső körülményeknek olyan irányú érvelése társul, amely egészen más rugókat fed fel.

Amikor Évert tábornok, a főtámadásra kiszemelt orosz nyugati arevonal parancsnoka, a fővezérség május 31-i támadási parancsát június 1-én megkapta, azonnal néhány napi haladékért táviratozott Mohilewbe. Klembovszki szerint azt kérte, hogy „a támadását halasszák el június 14, vagy 15-éig”;³⁹ Zajoncsovszki szerint pedig a június 1-én elküldött második panasszal és aggodással teli táviratában a támadásnak június 13-ára leendő elhalasztását kérte.^{39a} Egyik forráshely szövegezéséből sem tűnik ki kétségtelen módon, hogy csupán a maga, avagy talán általában az egész orosz haderő támadásának elhalasztását óhajtotta-e Évert a megadott időpontra. Ámde fogadjuk el azt a kedvezőbb esetet, hogy csupán a nyugati arevonalra vonatkoztatta kérését. Alexejev mindenesetre így értette őt és — *belement a halasztásba. Június 2-án adta meg hozzá az engedélyt.*⁴⁰

Vajjon összefüggésbe hozható-e Alexejevnek ez a lépése a másnap este Bruszilovhoz intézett ajánlatával? Noha a halasztás — ha csak Évert támadására kell azt értenünk — mindössze 4—5 napi, tehát nem túlnagy, s kissé sokára: több, mint 24 óra elteltével határozta el magát Alexejev a Bruszilovnál teendő kísérletre, mégis úgy vélem, talán nem lenne megengedhető, a kérdéses összefüggést egyszerűen ta-

³⁹ Klembovszki: 18. old.

^{39a} Zajoncsovszki: 26. old.

⁴⁰ Zajoncsovszki: 26. old.

gadni. Viszont egyedül erre a gyenge fonálra nem merném olyan határozottan fentebbi állásfoglalásom egész terhét rákötni. Felmerülnek azonban itt még más momentumok is, amelyek — ha jól ügyelünk rá, hogy szemelől ne tévesszük őket — igen meggyőzően világítanak rá Alexejev igazi indítékaira.

Zajoncskovszki, tanulmányának többször idézett helyén,⁴¹ Évert májusvégi—júniuseleji ténykedéséről ezeket írja: „Ebben az időben... a nyugati arcvonal előkészületekkel, aggodalmaskodással, haladék iránti kérelmek előterjesztésével és bőséges interveniálással töltötte az időt. Egyetlen orosz táviróállomás sem volt munkával annyira túlterhelve, mint Évert tábornoké.“ Említettük már, hogy Évert június 1-én is nem egy, hanem mindjárt két táviratban ostromolta a fővezérséget s Klembovszkitól értesülünk róla, hogy Évert már négy nappal a Mohilewben létrejött megállapodás után, április 18-án újból visszatért a roppant mennyiségű tüzérségi lőszer kiutalását illető, teljesíthetetlen követelésére és — nyilvánvalóan számítva ennek elutasítására — erre az esetre a neki szánt főszerepnek nevetséges összezsugorításával egyértelmű javaslatot tett.⁴² Azt is említettük már, hogy Alexejev Évertet nemcsak a világháborúból, hanem azelőtről is jól ismerte. Mindezek alapján az Alexejevben június 2-án és 3-án, a tudott vonatkozásban végbement lelki folyamatot következőképen képzelhetjük el:

Amikor Alexejev június 1-én megkapta Évert halasztást kérő táviratát, némi belső ellenkezés után megadta hozzájárulását. Talán fűzött is hozzá valaminő intelmet, de mindenesetre szűkebb környezete előtt kifejezést adhatott annak a komoly óhajának, hogy „de most aztán ne jöjjön nekem többet Évert ilyen kérésekkel! Tisztára képtelenség így dolgozni.“ (Körülbelül ezeket a szavakat használta két nappal később, június 4-én, amikor Évert mégis előállt újabb halasztást célzó javaslatával). Azután — később — mégis kétéltelvi támadhattak és — ha ezt nem tette meg már az előző belcegyező értesítésével kapcsolatban s esetleg más formában — most (június 1-én) mindenesetre a fenntebb körvonalazott intelmet intéztette a nyugati arcvonal parancsnokságához, úgy lehet egy idősebb vezérkari tisztje útján, s talán egyben feltűnés nélkül ki is puhatoltatta, hogy a támadás megindulásának mik hát csakugyan a kilátásai. Ez az utóbbi kezdés persze nem sok biztatót eredményezhetett. Ám akár megtörtént ez, akár nem, Alexejevnek még e nélkül is csupán a maga, Évert vázolt magatartásából és személyének ismereté-

⁴¹ Zajoncskovszki: 26. old.

⁴² Klembovszki: 17. old.

ből táplált benső kételyeitől hajtva is, lassan-lassan arra az állásfoglalásra kellett jutnia, hogy „ez a szerencsétlen Évert biztosan nem nyugszik s újból halogatni próbál majd. De ebbe Bruszilov miatt most már igazán nem mehetek bele. Mit kellene hát tenni? De talán mégis rá lehetne venni Bruszilovot egy kis nyomás árán, hogy képtelen harcászati módszerét elejtve, erejét átcsoportosítsa. Ha ez sikerülne, meg lenne oldva a kérdés.” Vagyis lényegében ugyanúgy okoskodott, mint május 24-én. Talán csakugyan beszélt is a dologról a cárral, hogy nyugodi lélekkel hivatkozhassek rá és 5-án este aztán szerencsét próbált.

Alexejev próbára tette a szerencséjét, Bruszilovval azonban semmire sem ment. Tárgyalásuk azon a június 3-i estén végül is drámai összeütközésbe torkollott és Alexejev teljes visszavonulásával ért véget.⁴³

*

Hogy Alexejevnek Évertre vonatkozó, fenntebb valószínűsített feltevése — ha csakugyan kialakult — mennyire helytálló volt, mutatja az a körülmény, hogy Évert — miként említettük — már 4-én valóban újabb halasztást kért. Erre azonban Alexejev most végre elutasító választ adott.

Ámde ne higyjük, hogy Évert akadémikusai ezzel végkép elhárultak. Nem, Évert nem nyughatott. Hiába utasították el június 4-i kérését, a következő két napon olyan eredményesen ostromolta a fővezérséget,⁴⁴ hogy Alexejev már június 6-án arról értesítette Bruszilovot — akinek támadása időközben megindult s máris váratlanul nagy győzelmet értelt⁴⁵ —, hogy a nyugati arcvonalt 14-e helyett csak 18-án kezdheti meg támadását, mert a kedvezőtlen időjárás az előkészületeket ott erősen hátráltatta;⁴⁶ a legközelebb kiadott rendelkezéseiben pedig — június 9-én — a fővezérség Évert támadását 17-re rendelte el.

Felesleges is talán hangsúlyoznunk, hogy Bruszilovot ez a késedelem, s úgy lehet még inkább az a gyanúja, hogy a mostani terminus sem az utolsó még, módfelett felizgatta. Ámde ez most mitsem használt. Alexejev a legnagyobb határozottsággal igyekezett ugyan az aggodalmait eloszlatni,⁴⁷ azonban Évert — ahogyan Bruszilov sejtette — a Vilna irányában előkészített támadást csak nem indította meg. Sőt elhalasztotta a déli szárnyhadsergének újabban Pinksnél,

⁴³ *Bruszilov*: 204.—205. old.

⁴⁴ Erről közelebbi adatok hiányzanak, csak az eredményből lehet rá következtetni.

⁴⁵ Erről később, bővebben. Lásd 85. old.

⁴⁶ *Bruszilov*: 209. old.

⁴⁷ *Bruszilov*: 209. old.

június 15-ára elrendelt támadását is, amelyet Bruszilov se-regeinek közvetlen támogatása céljából kellett volna intéznie. E helyett kissé hebelurgyán Baranowiczénél intézett egy egyetlen napig tartó, s már eleve korlátolt célú támadást, persze a legcsekélyebb eredmény nélkül.

Meg kell jegyeznünk, hogy Baranowiczének, ennek a fontos vasúti gócpontnak az elfoglalását Évert már Mohilewben is javasolta. Persze seregarcvonalának egyedüli feladataúl szerette volna ezt és — ez figyelemre méltó — mindamellett, hogy javaslatát akkor elvetették s azzal június közepéig ő sem állt elő újból, a támadásra bizonyos előkészületeket mégis végeztetett itt, amint ez az ott álló osztr.-magyar és német csapatok észleleteiből megállapítható.⁴⁸ Még ennél is figyelemreméltóbb azonban az, hogy Évert június 15-én, két nappal a kudarcha fült baranowiczei támadás után, — ugyanakkor, amikor a fővezérségnek a Pinks elleni támadás ismételt elhalasztását jelentette — azzal a meglepő javaslattal állt elő, hogy a neki szánt főtámadást, amelyre Smorgonnál végrehaláhára elkészült, most már nem ott, hanem Baranowiczénél szeretné intézni.

Orosz forrásainkból nem világlik ki, azonban feltehető, hogy Évert mindenekelőtt Baranowiczének a délnyugati seregarcvonalhoz 200 km-rel közelebb eső földrajzi fekvését aknázta ki javaslata érdekében, s rámutatott arra, hogy a baranowiczei támadás esetén a két arcvonal cselekvése könnyebben hozható összhangba, mint hogyha megmaradnának a távolabbeső smorgoni támadás mellett.⁴⁹ Ennek az utóbinak első hadműveleti célját pedig, t. i. Vilna elfoglalását, — így vélekedett Évert — Baranowiczén át is lehet érni: mert ha ez a támadás sikerül, a németek Vilmát úgyis feladni kényszerülnek. Mindennek a megvesztegető okoskodásnak Évert azzal igyekezett a súlyát növelni, hogy a Smorgon körüli német állásokat és az azok védelmére hívatott német segresteket oly rendkívül erősnek tüntette fel, hogy ezen a ponton minden próbálkozásnak már eleve reménytelennek kellett látszania.⁵⁰

Nem tudjuk, Alexejevet minderről, főként a smorgoni támadás kilátástalanságáról mennyire sikerült meggyőznie, tény azonban, hogy Alexejev eddigi ellenállását és ragaszkodását eredeti tervéhez teljesen feladta és némi habozás után ráállt Évert javaslataira: jóllehet Évert sem tagadhatta, hogy a baranowiczei támadás előkészítése a nyugati arcvonal ere-

⁴⁸ Előretolt árkok, ú. n. rohamállások építése stb. Lásd pl. a Woyrsch-hadseregparancsnokság naplójának máj. 7-ről és 13-ról szóló feljegyzéseit.

⁴⁹ Lásd az osztrák mű IV. köt. 487. old. is.

⁵⁰ *Klembovski*: 38., *Zajoncskovski*: 27.—28. old.

jének érvényesülését újabb 3—4 hétre elodázza.⁵¹ Nagyon valószínűnek tartjuk, hogy Alexejev azért fogadta el Évertnek ezt, az ő egész eddigi elgondolását felborító javaslatát, mert — bár be nem vallotta — alighanem már-már feladta a reményt, hogy Évertet egyáltalában sikerül támadásra serkentenie, s most, hogy Évert maga állt elő, akármilyen, valamennyire komoly látszatú cselekvő szándékkal, ennek semmikép sem akarta útján állni, s még a súlyos kihatású újabb haladékokat is kész volt elszenvetni, csak hogy Évertet minden kifogás lehetőségétől megfossza. A fennforgó körülmények között Alexejev gvökeres átállását — úgy vélem — másként bajosan tudnók megmagyarázni. Említésre méltó egyébként, hogy a moszkvai hadtörténeti bizottságnak 1920 szeptember 9-én tartott ülésén e tekintetben nagyon hasonló felfogás hangzott el, még pedig mind a kérdés részletei, mind pedig a szereplő személyek felől kétségkívül igen tájékozott jelen voltak egyikének, a lucki áttörés kijelölt előadójának a szájából, aki bizottságbeli társaihoz hasonlóan egykori magasrangú cári tiszt volt.⁵²

Alexejev magatartásának megítélésénél figyelembe kell venni persze azt is, hogy Bruszilov támadása időközben — mint már említettük — váratlanul nagy harcászati sikerrel járt. Bruszilov adatai szerint, seregei június 6-án délig 900 tisztet és 40.000 embert fogtak el, 77 löveget, 49 aknavetőt, valamint 134 géppuskát zsákmányoltak, s ezek a számok 9-éig ekként módosultak: 1240 tiszt, 71.000 ember, 94 löveg, 55 aknavető és 167 géppuska.⁵³ Ami pedig ennél is fontosabb: Luck tájékán 80 km széles luk tátongott az osztrák-magyar arcvonalban, s ugyanakkor Keletgaliciában Jasłowiecnél, majd utána Oknánál szintén érzékeny csapás érte az osztrák-magyar fegyvereket.

Ennek a váratlanul hatalmas eredménynek a kihasználását Bruszilovtól csak akkor lehetett elvárni, ha aránylag mérsékelt haderejét a fővezérség egyfelől közvetlenül is növeli, másfelől pedig közvetve, olyképen támogatja, hogy a másik két seregarcvonalat erélyes fellépésre bírja. A közvetlen erősítést — jöllehet Bruszilov ezirányú kérését akkoriban elutasította⁵⁴ — a fővezérség mégis már május 31-i rendelkezésével megindította. Az északi arcvonalról az V. szibériai hadtestnek, a nyugati arcvonalról pedig egy gyalog- és egy lovas-hadosztálynak Bruszilovhoz szállítását rendelte el ekkor, s már június 9-én az északi arcvonal egy további hadtest el-

⁵¹ *Klembowszki*: 58. old.

⁵² Lásd a Balujev tanulmányához fűzött, erről az ülésről készült jegyzőkönyvet. (*Balujev*: 12. old.)

⁵³ *Bruszilov*: 209. old.

⁵⁴ Lásd 72. old.

szállításának előkészítésére kapott parancsot. A délnyugati arcvonalnak ez a fokozatos megerősítése ezután egyre folytatódott s végül is egészen tekintélyes méreteket öltött. Ennek érzékeltetésére elég, ha megemlítjük, hogy Bruszilov hadseregeinek harcok állománya június 4-én, a támadás kezdetén 650.000 főnyi volt, s ez a szám a támadás során bekövetkezett jelentős fogyatéék ellenére július elejéig 711.000-re, augusztusig pedig 865.000-re növekedett.

Bruszilov tábornok eleinte erősen idegenkedett erejének ilyenén növelésétől. Amint ő maga mondja,⁵⁵ „nem azért, mintha erejének gyarapodását önmagában véve nem látta volna szívesen“, hanem azért, mert ily módon arcvonala lassan-lassan az ezévi orosz hadicsелеkmények főszereplőjévé kellett, hogy váljon, *anélkül azonban, hogy ennek a megkívánható előfeltételeit a fővezérség már eleve megteremtette volna.* Az ilyen kényszeredett és reánézve felette hátrányos szerepcseréből Bruszilov nem kért, s ezért a végsőkig ragaszkodott ahhoz, hogy az ő támadása az egész keretében csupán mellékvállalkozás és — összehasonlíthatatlanul számottevőbb erőbeli és műszaki felkészültségénél fogva — Évertet terhei a fő támadás kötelessége, még pedig haladéktalanul. Emlékirataiban ezt az álláspontját így magyarázza: „Ismerve vasúti hálózatunk [sekevény] teljesítő képességét, kértem, ne küldjenek nekem csapatokat, hanem rázzák fel tétlenségük-ből Évertet és Kuropatkint . . . , mert jól tudtam, hogy *amíg mi egy hadtestet ültetünk vonatra és szállítunk út, addig a németek hármát, vagy négyet képesek a kívánt helyre szállítani.*“⁵⁶

Ezekután megérthetjük Alexejevet, s nem csodálkozhatunk azon, hogy az örökké okvetetlenkedő, minden komoly fellépésnek kitérő Évertet — ha már elmozdítani „nem volt lelke“ — most legalább szavánál akarta fogni és támadásra irányuló javaslatát elfogadva, a maga elgondolását annyira módosította, hogy annak eredeti lényegéből már-már alig maradt meg valami is. Annyi ugyan még a régi volt benne, hogy Éverté maradt volna a fő támadás feladata.

Hogy Bruszilov az újabb halasztás, meg egyáltalán az egész, szerinte legfeljebb csak kalandnak induló baranowiczei vállalkozás miatt, megint a leghevesebben tiltakozott s azt követelte Alexejev-től, a cár adna a nyugati arcvonalnak haladéktalanul parancsot annak a támadásnak azonnali megkezdésére, amelyre már felkészült⁵⁷ — az érthető, s az adott körülmények közt bizonyára ez lett volna az egyedüli helyes megoldás: különösen akkor, ha ez az arcvonal ugyanakkor

⁵⁵ Bruszilov: 206. old.

⁵⁶ Bruszilov: 206. old.

⁵⁷ Bruszilov: 209.—211. old.

egy tetterős új parancsnokot is kap. Ámde, ha ez csakugyan bekövetkezett volna, vagy akár csak Bruszilovnak szerényebb kívánsága talált volna meghallgatásra, nyilván azt kellene hinnünk, hogy mind Alexejev jellemét, mind Éverthez való viszonyát hamisan ítéltük meg.

*

1916 július 2-án, nem éppen minden közbejött zökkenő és súrlódás nélkül, Évert tábornok végre megindította oly régen várt támadását, persze Baranowiczénél, s amint azt Bruszilov előre megsejtette: ugyan kevés haszon származott belőle. Bruszilovnak sokkal korlátozottabb eszközökkel elért eredményeihez mérve, ez a szerény méretű hadművelet igazán nem érdemli meg, hogy főtámadásnak nevezzük. Pedig — a helyi viszonyokat nézve — Évert valóban jelentős erőbeli fölényt gyűjtött össze Baranowiczénél. A központi hatalmaknak elsővonalbeli 4 hadosztályával és a második vonalban kéznél tartott, 2 gyenge hadosztálynak megfelelő, seb-
tiben összekapart tartalék-ezredeivel ő az első vonalban 9½ gyalog-, a második és harmadik vonalban még további 9 gyalog- és 2 lovas hadosztályt állított szembe. De — csudálatos! — ezzel a jócskán háromszoros erőtöbblettel egy egész héten át hiába ostromolta a mi erdélyi XII. hadtestünknek, meg az ennek segítségére siető német egységeknek szívósan védett állásait. A csata idején mindössze még további, mintegy két hadosztálynyi német erősítést vetettek itt latba s ennyivel sikerült Évert „nagy” támadását úgyszólván területvesztés nélkül kivédeni. Az ezután következő ellentámadással pedig az elvesztett állásdarabok egyrészt a szövetségesek még vissza is foglalták s a hó végén megismételt néhány napos újabb orosz próbálkozás már teljesen eredménytelen maradt.⁵⁸

Így végződött Évertnek nagy készüléttel, sok késedelemmel és — kevés meggyőződéssel kezdett támadó művelete, amely mind térszíni korlátozottsága, mind harcászati eredménytelensége és természetesen hadászati hatástalansága folytán is. Bruszilov azévi hadműveletei mellett egészen jelentéktelenné törpült. Így jutottak az Évert gyengeségétől elindított események fokról-fokra, s mind Alexejevnek, mind pedig voltaképp Bruszilovnak ellenkezését is félresöpörve, végül odáig, hogy Alexejev húsvéti elgondolásának megvalósulása helyett, Bruszilov nyári és őszi támadása kerekedett olyananyira mindent eluraló főcselekménnyé, hogy — ennek sok tekintetben kedvezőtlen feltételeit is megcsúfolva — abban

⁵⁸ Ezekre a baranowiczei csata elnevezésen ismert harcokra egy másik alkalommal talán még bővebben lesz alkalmunk rátérni.

az esztendőben a Baltikuntól Czernowitzig elnyúló hadszíntér hozzáfogható jelentőségűt nem is látott többet.

Hogy Bruszilov támadása a bekövetkezettnél is eredményesebb lehetett volna, s hogy — megvalósulása és lelkes végrehajtása esetén — Alexejev terve rejtette magába a legnagyobb siker csíráit, arról most nem kívántunk szólni.

Lovag Bialoskurski Ödön.
